

SALIB YURISHLARINING SABABLARI, MAZMUNI VA SHART – SHAROITLARI

Nurullayeva Mashhura

*D T P I Tadbirkorlik va boshqaruv fakulteti Tarix
(Mamlakatlar va yo'nalishlari bo'yicha) 2-kurs talabasi*

Annatsiya: *Salib yurishlari deganda Yevropa feodallarining XI asr oxiridan to XIII asr oxirigacha Yaqin Sharqda – Suriyada , Falastinda, Misrda, Bolqon yarim orolida, Kipr orolida va boshqa joylarda olib borgan harbiy ekspeditsiyalari ko'zda tutiladi.*²⁷

Kalit so'zi: *Yevropa, G'arbiy Yevropa, salib yurishi, Kichik Osiyo, Vizantiya, Aleksey I, Dehqonlar.*

KIRISH

G'arbiy Yevropa feodallarining Sharq mamlakatlariga ommaviy yurishlariga sabab: birinchidan, XI asrning ikkinchi yarmida Yaqin Sharqda yuz bergan o'zgarishlar, ikkinchidan, qisman feodal G'arbiy Yevropaning o'zidagi umumiy iqtisodiy taraqqiyot natijasi edi. Savdo sotiqning rivojlanishi bilan shaharlarning shiddatli rivojlanib ketishi oqibatida feodallarning ehtiyojlari ham ko'payib ketdi. Natijada ular kattaroq o'ljalarni qidira boshladilar. Bu vaqtda g'arbiy yevropada ritsrlar soni ham birmuncha ko'paya bordi. Sharq G'arbiy Yevropa feodallarini nimasi bilan o'ziga jalb qildi? Bu vaqtda yaqin Sharq mamlakatlari moddiy va ma'naviy madaniyatining rivojlanish darajasi bo'yicha g'arbiy Yevropadan ilgarilab ketgan edi. Sharqdan va Vizantiyadan yevropaliklar qimmatbaho tovarlar va boyliklar olib kelganlar. Sharq mamlakatida safarda bo'lganlar bu yangi shaharlarning afsonaviy boyliklari haqida so'zlashardilar. Yevropaliklar nazarida sharq “yerdagi jannat” edi. Bu yerning boyliklari oxir oqibat qashshoqlashib borayotgan ritsar va feodallarning orzusiga aylandi. Ammo salib yurishlarida feodallardan tashqari, jamiyatning boshqa sinflari, jumladan, dehqonlar ham qatnashdilar .²⁸

Bu hol salib yurishlariga yalpi, ommaviy tus beradi. Yaqin sharqda XI asr oxirlarida vaziyatning murakkablashib borishi u yerdagi boyliklarga ega bo'lish haqidagi rejalarning amalga oshirilishi uchun qulay sharoit yaratdi. Saljuqiy turklar 1055- yilda Bog'dodni va 1071- yilda Mansikert yaqinidagi jangda vizantiya qo'shinlarini mag'lubiyatga uchratib deyarli butun Kichik Osiyoni egallab olishdi. Shuningdek asosiy xristianlik ilohlari joylashgan Suriya va Iyerusalim bilan birgalikda Falastinni ham egalladi. Bu esa bir qancha vaqt feodallar bu jannatmakon yerlarga tashrif buyurishini qiyinlashtirdi va dushmanlarga bu yerlarni ozod qilish uchun targ'ibot qilishga bahona bo'ldi. Vizantiya hech qachon XI asr oxiridagi kabi achinarli holatga tushmagan edi. Saljuqiy turklar deyarli oxirgi bo'g'ozlargacha egalladilar va

²⁷ Mavlyanova R, Raxmankulova N. “Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi, innovatsiya va integratsiyasi”, T.: “Voriz-Nashriyot”, 2013.B-239.

²⁸ Ochilov M. «Yangi pedagogik texnologiyalar» / qo'llanma. - Qarshi: Nasaf, 2000.

Konstantinopoldan 1000 kmcha narida bo'lgan Nikea shahrini o'zlarining poytaxtiga aylantirdilar. Janubiy Italiyalik normandlar esa Bolqongacha suzib bordilar. Makedoniya va Fessaliyani vayronaga aylantirdilar. Imperator Aleksey I ularni u yerlardan chiqarib tashlashga muyassar bo'lgan bo'lsada ammo shimoldan Konstantinopolga suqulib kira boshlashgan edi. Turk amiri Chaxa ular bilan Konstantinopolga hujum qilish bo'yicha kelishuv tuzdi. Bu esa Vizantiya imperatori Aleksey I ni Papa va G'arbiy Yevropalik qirollardan yordam so'rashga majbur qildi. Bu murojat salib yurishlariga undovchi feodal va ritsarlarning rejalarini ro'yobga chiqarish uchun juda qulay sabab edi. Salib harakatlari endilikda faqatgina feodallardan emas balki keng ko'lamli aholini ham o'z ichiga oldi. Unda butun boshli dehqonlar, shuningdek, Shimoliy Italiya shaharlari aholisi ham ishtirok etadi. Dehqonlarning ma'naviy yo'l boshchisi bu -Papa boshchiligidagi katolik cherkovi edi. Haqiqatdan ham bu feodal jamiyatdagi mazkur ijtimoiy guruhlarning bu harakatda ishtirok etishidan sabab maqsadlari har xil bo'lsada ularni bitta shior birlashtirgan. Bu ham bo'lsa xristianlikni ozod qilish edi. Boy feodal ritsarlar uchun ularning bu yurishga qatnashishi uchun yagona sabab yerlarni egallab olish va boshliqlarga ega bo'lish edi. Boy senyorlar sharqda mustaqil knyazliklarni tashkil qilishga harakat qilar edi. Bu yurishda ishtirok etayotgan g'arb davlatlari monarxlari esa koloniya mulklariga ega bo'lishmoqchi edi. Ko'p sonli ritsarlar bosib olingan mamlakatlarda yer lenlarini olishga umid qilishar edi. Ruhoniylar esa cherkovga kirim bo'lishini va boy okruglarni kutishardi. Papalik yagona boshqaruvchi rolga kirar ekan faqatgina katolik cherkovi ustida emas balki butun g'arb davlatlari ustida raxbarlik qilish maqsadini mustahkamlash uchun harakat qilar edi. Papa Grigoriy VII yerlarni bo'lib olish uchun yurish qilishni rejalashtirdi va shu asosida pravaslav va katolizm bilan birlashishni niyat qilgan edi. Papalik shundan musulmon mamlakatlarida ham katolik missiyasini muvafaqiyatli chiqishiga umid qilardi. Sharqdagi boy cherkov buyumlari hisobiga papa g'aznasini to'ldirish esa ikkinchi o'rinli masala edi.²⁹

O'z yurtida feodallik zulmidan jabr ko'rgan dehqonlar ommasi daryo ortida bo'lgan uzoq mamlakatlarga borib erkinlikka erishish eksplutatsiyadan qutulish va balki boyib ketish umidida edi. Bu umid haqiqatga aylanib borib oxir oqibatda kambag'llar orasida salib yurishlari boshlanishiga sabab bo'ldi. Bu urush o'zining avvalgi diniy sababi va ahamiyatini yo'qotib oddiy talon taroj ekspeditsiyasiga aylandi. Salib yurishlariga sharq bilan savdoda o'z o'rnini mustahkamlashga harakat qilayotgan, shuningdek Sharqiy O'rtayer dengizi bozorlarini egallab olish va o'zlarining kolonoyalarini yaratish uchun harakat qilgan yirik shimoliy Italiya shahar respublikalari bo'lgan Vizantiya, Genuya va boshqalar faol ishtirok etdilar.

Birinchi salib yurishi: 1095 - yilda Klermondagi cherkov yig'ilishida papa Urban II barcha qirollar, sennorlar, ritsarlar va oddiy xalqni qo'lga qurol olishga va yurish boshlashga chaqirdi. Bu yurish ishtirokchilariga o'zlarining ko'ngillarini ko'tarishni va

²⁹ Vohidov Sh, Qodirov A. "Sharqning mashhur sulolari", T.: "Akademnashr", 2013. B- 462.

shu bilan birga quyidagi soʻzlarni aytardi: “ Kimki bu yerda jabr koʻrgan va qashshoq boʻlsa, u yoqda baxtli va boy boʻladi” deb ishonirganlar. Ular ishonib orqasidan jangga ketadilar. Urban II yurish qilishga vaʼda beradi va buni belgisi sifatida kiyimiga xoch rasmini tushiradilar (Shuning uchun bu yurish salb yurishi ishtirokchilari esa salbchilar deb nomlangan). Salib yurishlari uchun aholi ommasini jalb qilish uchun cherkov salibchilarga bir qancha imkoniyatlar beradi. Jumladan, qarzlarini toʻlashdan va narsalarini qoʻriqlashdan ozod qildi. Salibchilar cherkovning maxsus homiyligi ostida boʻldi. Yigʻinda qisman fransuz, qisman boshqa mamlakatlardan kelgan minglab ritsarlar hozir boʻldilar. Feodallarning koʻpdan – koʻp yigʻinlarini oʻtkazish vaqtining oʻzi shu narsani yaqqol koʻrsatdiki, papa bosh koʻtarib chiqmasdan ancha burun ritsarlar orasida keng targʻibot olib borilgan va ularning bir qismini Falastinga salib yurishi oʻtkazish rejalaridan manfaatdor qilishga ulgurilgan edi. Papaning bu chiqishi ancha ilgari tayyorgarlik koʻrila boshlagan ishni tashkiliy va ideologiya jihatdan rasmiylashtirishdan iborat boʻldi xolos.

Hammasi boʻlib sakkiz marta salib yurishlari boʻlib oʻtdi. Beshinchi yurish (1217-1221) ning shunisi qiziqki, uning tashkilotchilari dastlab Falastinda urush harakatlarini olib boradilar, keyin ular bu urush harakatlarini Misrga koʻchirdilar va muvaffaqiyatsizlikka uchradilar. Falastinda urush harakatlari olib borilgan dastlabki bosqichda Vengriya qiroli Andrey II katta rol oʻynadi.

Oltinchi yurish (1228 – 1229 yillar) Fridrix I Barbarossaning nevarasi – Fridrix II Shtaufening sharqqa qilgan yurishi edi. Ammo bu safar ham biror bir arzigulik keng urush harakatlari olib borilgani yoʻq. Fridrix II kuch ishlatib emas, balki koʻproq diplomatik yoʻl bilan Quddusni va boshqa baʼzi shaharlarni qaytarib olishga muvassar boʻldi. Ammo tez orada (1244 – yilda) turklar Quddusni yana qaytarib oldilar va xristianlar uni endi batamom qoʻldan chiqardilar. Yettinchi va sakkizinchi salib yurishlari fransuz qiroli Lyudovik IX tomonidan uyushtirilib, ular fransuzlarning Shimoliy Afrikadagi taʼsirini mustahkamlamoqchi boʻlgan edilar. Lyudovik IX ham yettinchi yurishda (1248- 1254- yillar) Misrga hujum qildi, lekin bu hujum yana muvaffaqiyatsiz chiqdi. Uning oʻzi asir tushib qoldi va bu asirlikdan qutulish uchun katta tovon toʻlashi lozim edi. Fransuzlarning bundan keyingi (1250 - yildan boshlab) qilgan urush harakatlari ham hech qanaqa natija bermadi.

Sakkizinchi yurishda (1269 – 1270- yillar) Lyudovik Tunis shahrini qamal qilish uchun zoʻr berib kuch toʻpladi, bundan muddao Afrikada urush harakatlarini yanada davom ettirish uchun tayanch bazasiga ega boʻlish edi. Ammo Tunisni qamal qilish paytida fransuzlar lagerida oʻlat kasali boshlanib, koʻplar qatorida qirolning oʻzi ham halok boʻldi. Bu yurish yevropaliklarning soʻnggi yirik harbiy ekspeditsiyasi boʻlib, u salibchilik harakati bayrogʻi ostida Yaqin Sharqdagi musulmonlar joylashgan hududlarni bosib olishni maqsad qilib qoʻygan edilar. Shundan keyin sharqqa qilinadigan hujumlar toʻxtadi. Salibchilarning yer – mulklari birin – ketin qisqarib, turklar qoʻliga oʻta boshladi. 1268 – yilda turklar Antioxiyani, 1289 – yilda Tripolini,

1291 – yilda Akrani oldi. XV asrning ikkinchi yarmida Kipr oroli venesiyaliklar qo`liga o`tdi.

Salib yurishlarining ahamiyati – harbiy ekspeditsiyalar sifatidagi salib yurishlari batamom muvafaqiyatsizlik bilan tugadi. Yevropa feodallari sharqda mustahkam davlat barpo eta olmadilar. Istilo qilingan deyarli barcha hududlarni qoldirib ketishga to`g`ri keldi. Ritsarlar sharqni tashlab chiqib ketishga majbur bo`ldilar. Bir qancha sabablar shunga majbur etdiki, Yevropa feodallarida yangi salib yurishlari uyushtirish ishtiyoqi qolmadi. XIII asr oxiriga kelib, Yevropada siyosiy vaziyat tamomila o`zgardi. Vujudga kelgan milliy davlatlar bir - birovlari bilan shiddatli va uzoq davom etgan urushlar boshlab yubordilar. Ritsarlar o`z harbiy hunarlarini Yevropaning o`zida ham qo`lladilar. Ikkinchi tomondan, ishlab chiqarish kuchlarining o`sishi va tovar pul munosabatlarining yanada rivojlanishi bilan ritsarlar o`z dehqonlarini ishlatib katta – katta daromadlar oladigan bo`ldilar, ritsarlarning bir qismi qishloq xo`jaligi bilan shug`ullana boshladi. Yaqin Sharq, aksincha , bu vaqtda salibchilar tomonidan talangan va xarob etilgan edi. XIII asrda mo`g`ullarning O`rta Osiyoga bostirib kirishi Yaqin Sharqning ahvolini yana battarroq yomonlashtirib, Hindiston va Xitoy bilan savdo – sotiq aloqalarini qiyinlashtirib qo`ydi. Shunday qilib, G`arbiy Yevropa feodallari nazarida Sharq ham o`zining avvalgi jalb qiluvchi kuchini yo`qotib quygan edi. Salib yurishlari bu feodallarning havasini keltirmaydigan bo`ldi. ³⁰

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mavlyanova R, Raxmankulova N. “Boshlang`ich ta`lim pedagogikasi, innovatsiya va integratsiyasi ”, T.: “Voris-Nashriyot”, 2013.B-239.
2. Ochilov M. «Yangi pedagogik texnologiyalar» / qo`llanma. - Qarshi: Nasaf, 2000.
3. Vohidov Sh, Qodirov A. “Sharqning mashhur sulolari”, T.: “Akademnashr”, 2013. B- 462.
4. G`aniyev A, Nuriddinov B. “Pedagogik texnologiya elementlari”, T.: “Niso Poligraf”, 2013. B-94

³⁰ G`aniyev A, Nuriddinov B. “Pedagogik texnologiya elementlari”, T.: “Niso Poligraf”, 2013. B-94